

*Ковтун О.Ю.\**

## МОДЕЛІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВ ПОСТРАДЯНСЬКОГО ПРОСТОРУ

Тема співробітництва нових незалежних держав належить до констант української зовнішньої політики, оскільки співпраця з безпосередніми сусідами стає визначальною і при розвитку нашої взаємодії з іншими стратегічними партнерами.

Тематика попри її визначну важливість розробляється декількома українськими дослідницькими структурами і концентрується, як правило, навколо таких питань, як: відносини України і Росії; проекти ЄЕП та можливе членство у ЄврАзЕС; двосторонні відносини України тощо. Весь загал відносин так і залишається недостатньо дослідженим.

Перш, ніж розглядати існуючі та ймовірні моделі багатосторонньої взаємодії держав пострадянського простору, маємо надати загальну характеристику геополітичного середовища, у якому ці суб'єкти мають розвивають відносини.

Отже,

- Невеликий, з історичної точки зору, досвід існування країн в якості незалежних суверенних держав і, як наслідок, формування політичної системи, а відповідно і політичної культури. З цим пов'язується і формування національної ідентифікації та самоідентифікації, одним з аспектів чого є зовнішньополітична ідентифікація.

- За геополітичними показниками пострадянський простір не є регіоном міжнародних відносин у тому сенсі, який вкладається у даний термін фахівцями. По суті, він є квазі-рєгіоном, у якому до того ж посилюється тенденція до подальшої фрагментації. На сьогодні, пострадянський простір є сукупністю декількох субрегіональних комплексів, які об'єднані спільним історичним минулим, а також спільним характером викликів і загроз, що стоять перед новими незалежними державами.

- Ці субрегіональні комплекси, в свою чергу, теж важко назвати повноцінними самостійними системами субрегіонального рівня. Якщо, Центральна Азія та Південний Кавказ є відносно автономними підсистемами, то про регіон Східної Європи точиться все більше дискусій, які у проявляються у використанні тієї чи іншої термінології відносно Білорусії, Росії, Молдови та України. Зокрема, впродовж останніх двох десятиліть з'явилась ціла низка категорій, що позначають цю геополітичну реальність – держави Центрально-Східної Європи, пізніше відбулась конкретизація, і, зокрема, Молдова вважається країною Південно-Східної Європи, сталим є термін пострадянські республіки, а також нові незалежні держави, аби виокремити саме ці країни, відносно нещодавно почали використовувати термін західні нові незалежні держави.

- Пострадянський простір є гетерогенним по багатьом показникам. Зокрема, він об'єднує такі держави, як Росія, яка однозначно є регіональним лідером, який претендує на глобальне лідерство; вона є ядерною державою, членом Ради Безпеки ООН; є основним постачальником вуглеводнів до країн Європи; Казахстан та Україна є регіональними лідерами, які здатні впливати на розвиток подій в регіоні, до цієї ж категорії потрапляє і Азербайджан. До регіонального лідерства прагнуть і Узбекистан з Грузією. Окрему позицію посідає Туркменістан.

\* кандидат політичних наук, доцент кафедри міжнародних організацій і дипломатичної служби Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

- З точки зору етнографічних, релігійних та демографічних показників теж наявна значна різноманітність.

- Економічний розвиток держав теж посилює тенденцію до фрагментації.

- Значний транзитний та ресурсний потенціал, які призводять до значної зацікавленості з боку провідних країн світу до країн регіону, таких як США, ЄС, Китай тощо.

Якщо говорити про фактори, які впливають на розвиток співробітництва держав пострадянського простору (які мають як позитивний, так і негативний вплив), то можна виділити такі:

- Зміцнення національного суверенітету, сприяє зміцненню системи міждержавного співробітництва, разом з тим створюючи об'єктивні перепоони для загально регіональних інтеграційних проектів;

- Держави регіону виступають у якості конкурентів у світовому поділі праці, а також у економічному плані – оскільки в значній мірі номенклатура товарів та конкурентні переваги є схожими; при цьому в багатьох питаннях нові незалежні держави здатні реалізувати наявний потенціал, зокрема транзитний та видобувний, лише за тісної кооперації один з одним. Варто зазначити, що економічний чинник, який традиційно розглядається лише у тому контексті, що економічні системи пострадянських держав є компліментарними внаслідок свого радянського минулого, у якому вони виступали в якості окремих складових єдиної народногосподарської системи, на сьогодні трансформувалася і тепер має подвійний характер впливу – як сприяє співробітництву, так і ускладнює його;

- Необхідність забезпечення безпеки, у різних її аспектах – військовому, економічному, екологічному тощо. Потенціал країн щодо розвитку співробітництва у сфері безпеки є доволі значним, проте актуальним залишається питання про те, чи не переважають політичні інтереси над раціональним підходом до співпраці, що ми спостерігаємо у економічних проектах;

- Соціально-гуманітарний чинник полягає в тому, що внаслідок історичного минулого, населення країн здебільшого прихильно ставиться до розвитку співробітництва із іншими подібними державами; стереотипи сприйняття політичними елітами країн один одного здатні як посилити, так і послабити динаміку співпраці.

Якщо спробувати узагальнити та класифікувати існуючі формати багатостороннього співробітництва держав пострадянського простору, то можна виділити такі механізми:

- Співробітництво нових незалежних держав в рамках глобальних міжнародних організацій та їхніх органів, інституцій з метою досягнення власних інтересів, зокрема за рахунок координації позицій з тих чи інших питань, наприклад, в рамках ООН, її економічних комісій. До цієї групи можна віднести і співпрацю в рамках транс регіональних організацій – наприклад, ОБСЄ.

- Співробітництво в рамках міжнародних організацій держав пострадянського простору; їх теж можна класифікувати – економічні, у сфері безпеки, технічні тощо. Для багатьох з них є характерним поєднання декількох сфер співробітництва та схожий склад учасників, що призводить до створення системи співробітництва на міжорганізаційному рівні – наприклад, ЄврАзЕС та ОДКБ. Варто відзначити, що ЄврАзЕС фактично інкорпоровало до свого складу створену раніше ОЦАС.

- Інтеграційні об'єднання та проекти, в основу яких покладена модель європейської інтеграції, проте без врахування загального контексту та суб'єктивних показників кожної зі сторін угруповання. Інтеграційні елементи також передбачаються статутними

документами СНД, разом з тим, як вже зазначалось політичний чинник переважає при здійсненні усіх проектів, що зводить нанівець всі зусилля.

Таким чином, можна констатувати, що на пострадянському просторі переважає тенденція до формалізації та надмірної зарегульованості та інституалізованості існуючої співпраці, замість прагнення реального наповнення вже існуючих механізмів. По друге, пошук «нових схем» співробітництва, засновуючись на стереотипному уявленні та на основі вже працюючих в інших регіонах світу моделей, разом з тим не прагнучи до пошуку оптимальних механізмів саме для пострадянських країн.